

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โดยทั่วไปพฤติกรรมทางสังคมและวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มาตั้งแต่อดีตกาลได้ก่อให้เกิดสำนึกร่วมกันและสร้างกลุ่มบุคคลเกิดเป็นชุมชนขึ้นในพื้นที่ของ ท้องถิ่นต่างๆ มนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลและเป็นสมาชิกของชุมชนได้รู้จักและมีความเข้าใจใน คุณค่าของการรวมหมู่ที่นำมาซึ่งความตระหนักในคุณค่าของการดำรงอยู่ของชุมชนและสถานภาพ บทบาทของตนเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมที่ตั้งอยู่บนฐานของคน ชุมชน และท้องถิ่น อันตั้งมั่นอยู่ในศรัทธาแห่งตัวตนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด โดยมีความสามารถที่จะพัฒนาและสร้าง โอกาสที่จะให้คนในชุมชนได้สร้างพลังส่วนตัวออกมาใช้ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมได้เอง ซึ่งลักษณะของสังคมไทยเป็นสังคมพหุลักษณะที่ประกอบด้วย ชุมชนชาติพันธุ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นในทุกภูมิภาค เช่น การทำ มาหากิน จารีตประเพณี พิธีกรรม ฉะนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นการทำให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะของกิจกรรมและแนวทางแห่ง ประชาธิปไตยอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกันในสิทธิอำนาจตามแนวทางแห่งประชาธิปไตย

ท่ามกลางการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารและเงินทุนอย่างรวดเร็วกว้างขวางในยุคโลกไร้ พรมแดนได้เกิดกระแสการตื่นตัวในสิทธิ หน้าที่ และค่านิยมใหม่ๆ กระจายทั่วโลก ก่อให้เกิด กระแสผลักดันเรียกร้องให้การบริหารจัดการประเทศต้องคำนึงความเป็นประชาธิปไตย การคุ้มครอง สิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน การพิทักษ์สิทธิมนุษยชนและการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้ว่าประเทศไทยจะได้วางรากฐานการบริหารจัดการประเทศ ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมานับตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนหลักการ และเจตนารมณ์ที่มุ่งเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ มีการกระจายอำนาจและ กระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการประเทศอย่างกว้างขวางมากขึ้น ถือเป็นการวางรากฐานประชาธิปไตยอย่าง มีส่วนร่วมและธรรมาภิบาลไว้อย่างครบถ้วน ทั้งในเชิงโครงสร้าง กลไก กระบวนการ แต่การพัฒนา ที่ผ่านมาก็ยังไม่สามารถส่งผลให้ระบบการบริหารจัดการประเทศปรับเปลี่ยนสู่การมีระบบธรรมาภิ บาลอย่างแท้จริงได้ คงเป็นเพียงการปรับเปลี่ยนในเชิงรูปแบบที่ยังไม่สามารถพัฒนานำไปสู่การ

ปฏิบัติได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงในทุกระดับ ทั้งนี้ เนื่องจากระบบการบริหารจัดการประเทศเป็นระบบขนาดใหญ่ที่มีกลไกซับซ้อน และยังมีการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจไว้ในส่วนกลาง ระบบและกลไกการบริหารจัดการโดยรวม แม้จะเริ่มเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ก็ยังไม่เพียงพอและไม่เอื้อให้เกิดการสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความเป็นธรรมให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : 137)

จากที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 เป็นต้นมาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมและการส่งออกมากกว่าการเกษตร โดยเชื่อว่าถ้าภาคอุตสาหกรรมเติบโต ภาคเกษตรก็จะเติบโตตามไปด้วย ถ้าคนกลุ่มน้อยที่ทำอุตสาหกรรมและส่งออกรวยขึ้น เกษตรกรก็จะได้อานิสงส์รวยตามไปด้วย ขณะนี้เวลาได้พิสูจน์แล้วว่าไม่จริง การเกิดช่องว่างระหว่างคนกลุ่มน้อยกับคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเกษตรกรไม่ได้ลดลงแต่กลับขยายออก คนรวยรวยขึ้น คนจนจนลง ชาวบ้านรู้ดีว่าระยะสามสิบหรือสี่สิบปีที่ผ่านมาผลผลิตทางการเกษตรอาจจะดีขึ้น แต่รายได้กลับลดลงและเป็นหนี้เป็นสิน เพราะราคาผลผลิตไม่ได้ดีขึ้น หรือเพิ่มมากขึ้นก็เพียงเล็กน้อย เทียบไม่ได้กับราคาปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง น้ำมัน และเครื่องมือต่างๆ และที่สำคัญสินค้าอุปโภคบริโภคก็ขึ้นราคาหมดและขึ้น โดยไม่ได้ดึงราคาผลผลิตทางการเกษตรให้ขึ้นตามไปด้วยเสมอไป วิถีชีวิตโดยรวมหาจุดลงตัวและสมดุลไม่ได้ ขาดดุล ขาดทุน มีปัญหาอบด้าน (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 9)

ในช่วงการพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) เป็นแผนพัฒนาที่มีเป้าหมายสร้างความชอบธรรมให้กับสังคม เน้นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพและต่อเนื่อง และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) มีแนวคิดพัฒนาชนบทพึ่งตนเอง กำหนดพื้นที่ยากจนโดยใช้ดัชนีความยากจนหนาแน่นเป็นเกณฑ์ ขจัดปัญหาความยากจนในพื้นที่และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางในการนำไปสู่แนวคิดชุมชนท้องถิ่นนิยม โดยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน อันสืบเนื่องต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) มีโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ) ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชน มีการปรับตัวและเกิดการสำนึกในการพัฒนาชุมชนและตนเองมากขึ้น ส่งผลให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) กระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทให้ความสำคัญกับครัวเรือนยากจนมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม การพัฒนาคนและชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งจะดูทันกับการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ เมื่อปี พ.ศ. 2540 พอดี (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 39) จากผลการเกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ อันส่งผลกระทบต่อประชาชนในทุกภาคส่วนของสังคม ซึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

ได้กำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับความสมดุลของการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อันเป็นแผนปฏิรูปความคิด ซึ่งสถานะของไทยในขณะนั้น ถือว่า “เศรษฐกิจไม่ดี สังคมและสิ่งแวดล้อมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” (วิจารณ์ พานิช.2544 : 21) และเป็นโอกาสทบทวนวิถีชีวิต ทบทวนระบบเศรษฐกิจกันใหม่ ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจพึ่งคนอื่น เป็นโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน “เศรษฐกิจพอเพียง” ปรัชญาหรือฐานคิดเพื่อระบบเศรษฐกิจใหม่ที่มีมั่นคง (เสรี พงศ์พิศ . 2546 : 62)

ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้วางแนวนโยบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่ารัฐต้องกระจายอำนาจส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมด้านต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น การกำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐหรือการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งพัฒนาท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังคงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล โดยรัฐบาลได้มีการถ่ายโอนภารกิจให้การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่นของตนเองในด้านต่างๆ ดังนั้น การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อชุมชนในลักษณะที่เป็นองค์กรพื้นฐานของท้องถิ่นและเป็นกลไกที่สำคัญต่อการบริหารการพัฒนาในระดับตำบล ในทางทฤษฎีมีความเชื่อว่าการปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวโน้มว่าจะมีศักยภาพสูงในการพัฒนาชุมชนเพราะเป็นองค์กรที่มีพลังของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนทำให้ทราบถึงปัญหาความต้องการที่แท้จริง รวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหาก็เป็นองค์อันจะส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : 139)

ในขณะเดียวกันแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาและบริหารประเทศโดยปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการเชื่อมโยงทุกมิติเป็นองค์รวม พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคมในทุกขั้นตอนการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : 137) ซึ่งผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ประเทศไทยยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศที่ยังคงขาดสมดุล การพัฒนาจึงยังไม่สอดคล้องเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร เศรษฐกิจของประเทศยังพึ่งพาทายนอกและไม่เข้มแข็งพอที่จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อภาวะความผันผวนจากกระแสโลกาภิวัตน์และยังคงมีปัญหาค่าเสื่อมค่าของการกระจายรายได้และผลประโยชน์

จากการพัฒนา ซึ่งนับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : ๓)

ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) จึงยังคง อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวคิด แนวปฏิบัติ และทิศทางการพัฒนาประเทศในการ สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป และปัจจุบันแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) โดยการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา และวิถีการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของคุณภาพเชิงพลวัตที่เชื่อมโยงทุกมิติ อย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม และวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง รวมทั้ง ความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ขณะเดียวกันมีคุณภาพการพัฒนาระหว่าง ภายในคือความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองของฐานรากของสังคมและความสมดุลในประโยชน์ของทุก ภาคส่วนเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม โดยให้ความสำคัญกับการนำทุนของประเทศที่มี ศักยภาพและความได้เปรียบด้านอัตลักษณ์และคุณค่าของชาติทั้งทุนสังคม ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และทุนเศรษฐกิจ มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้ง เสริมสร้างให้แข็งแกร่งเป็นเสมือนเสาเข็มหลักในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงและสมดุล ควบคู่ไป กับการเสริมสร้างระบบและวัฒนธรรมธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยในทุกภาคส่วนและทุกระดับ โดยใช้ความรู้ คุณธรรมและความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผลมีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันประเทศให้สามารถ ปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากความผันผวนของกระแส โลกาภิวัตน์ทั้งด้าน วัตถุ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : 5)

จากที่ประเทศไทยยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศที่ยังคงขาดสมดุล การพัฒนาจึงยังไม่ สอดคล้องเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร เศรษฐกิจของประเทศยังพึ่งพาภายนอก และไม่เข้มแข็งพอที่จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อภาวะความผันผวนจากกระแส โลกาภิวัตน์และยังคงมีปัญหา ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และผลประโยชน์ดังกล่าว ประกอบกับรัฐบาลมีแนวนโยบาย ปรับปรุงรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเป็นประชาธิปไตย มีความเหมาะสมและ สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ปัญหาที่หนักหนาสาหัสของชุมชนวันนี้ คือ ปัญหานี้สิน หลายครอบครัวในชุมชน เป็นหนี้ ธ.ก.ส. เป็นหนี้ที่กู้ยืมพ่อค้า นายทุน คนมีเงินในหมู่บ้านหรือที่ ตลาด ดอกเบี้ยสูงๆ และเป็นหนี้เงินที่ไปกู้ไปยืมจากกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนต่างๆ ส่วนใหญ่ผู้ได้ก็ เอาไปใช้จ่ายในครอบครัว ซื้อมือถือกิน หรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นและไม่จำเป็น ซึ่งแยกไม่ ค่อยออกรวมทั้งซื้อเหล้า ซื้อหวย หรือเอาไปเล่นการพนันก็มี ส่วนหนึ่งเอาไปจ่ายเงินกู้หรือเงินยืม

จากคนอื่นและหนี้สินที่เพิ่มขึ้นมากจากการกระตุ้นการบริโภคของสังคมทุนนิยม สังคมบริโภคที่ต้องการให้ผู้คนบริโภคให้มากที่สุด การซื้อข้าวของสำหรับหลายคนในชนบทก็ง่ายขึ้น นี่คือสภาพที่เอื้อต่อการเพิ่มหนี้สินในชนบท วงจรชีวิต วงจรหนี้สิน คือ วงจรเดียวกัน มีลักษณะคล้ายวัฏพินหลัก ที่กินหญ้าเพลินเดินไปรอบๆ หลักรอบแล้วรอบเล่า จนขยับไปไหนอีกไม่ได้ เชื้อกรดคอยหายใจไม่ออก ถ้าไม่ถอยก็ตาย ปัญหาไม่ใช่อยู่ที่เงินกู้ เพราะเงินอย่างเดียวแก้ปัญหาหนี้สินไม่ได้ ถ้าแก้ได้คงแก้ไปนานแล้ว เพราะที่ผ่านมาก็ใช้ว่าจะขาดเงินหรือกู้ไม่ได้ ปัญหาอยู่ที่ว่ากู้ไปทำอะไร ถ้าเอาไปทำแบบเดิมๆ จะแก้ปัญหาได้หรือ คงเกิดปัญหาซ้ำซาก ย่ำอยู่กับที่ ซึ่งมีทุนแล้วก็ต้องคิดให้เป็นระบบใหม่ (แผนแม่บทชุมชน. 2552)

เศรษฐกิจชุมชนคณีกพลังของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินได้ด้วยระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากความคิดและความตั้งใจที่จะ “จัดระเบียบ” การกิน การอยู่ การทำงานของชุมชนใหม่จัดการโดยการทำกินเองใช้เองในส่วนที่ทำได้ เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สัมพันธ์กันแบบเกื้อกูลอย่างน้อยในสี่ห้าอย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ และปุ๋ย ถ้าหากจัดการแบบเชื่อมโยงหรือเกื้อกูลก็จะเกิดกิจกรรมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ทำให้เกิดโรงสีข้าว ปลายข้าว รำแกลบ อ้อย มัน อาหารสัตว์ แก๊สชีวภาพ เขียงหมู พันธุ์ไม้ น้ำผลไม้ ไวน์ เหล้า ยาสมุนไพร แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ น้ำยาซักผ้า น้ำปลา ปลา ร้า ผงชูรส และอื่นๆ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าแต่ละชุมชนอยากจะทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองของเครือข่ายในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ได้เอาตลาดใหญ่เป็นเป้าหมาย ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ก่อให้เกิดผลทวีคูณ เพราะเป็นกิจกรรมที่เสริมกันไม่ใช่แยกจากกัน หลายกิจกรรมเกิดขึ้นใหม่เพื่อเสริมกิจกรรมเดิม เช่น ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเพื่อทำอาหารสัตว์ เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ปลูกอ้อยไว้ทำน้ำอ้อย น้ำตาลทรายแดง เป็นอาหารสุขภาพในชุมชน และเอาไปทำปุ๋ยชีวภาพ โดยที่การวางแผนการผลิตและบริโภคไปพร้อมกันเช่นนี้ทำให้ไม่มีอะไรเหลืออะไรขาด เป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอดีไม่เหลือไม่ขาด (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 74)

บ้านหนองน้ำจุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอป่าโมก จังหวัดอุตรธานี ก็เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่หนีไม่พ้นกับปัญหาดังที่กล่าวมา ซึ่งบ้านหนองน้ำจุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอป่าโมก จังหวัดอุตรธานี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอป่าโมก เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มี 62 หลังคาเรือน (ตามสำรวจจปฐ. ปี2556) มีประชากรรวม 354 คน ชาย 190 คน คิดเป็นร้อยละ 53 เปอร์เซนต์ หญิง 164 คน คิดเป็นร้อยละ 46 เปอร์เซนต์ (จากข้อมูลทะเบียนราษฎร พ.ศ.2554) มีพื้นที่รวม 2,300 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำนา 1,060 ไร่ เป็นที่ทำสวนและทำไร่ 1,230 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัย 10 ไร่ พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณที่ราบสลับเนินเขา อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ เกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่ อ้อย อาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป ซึ่งเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีประชากรส่วนใหญ่ประสบภาวะยากจน เป็นหนี้สินที่ทำกินไม่เพียงพอ ที่ทำกินส่วนใหญ่แห้งแล้ง และประชากรบางคน

กึ่งตกอยู่ภายใต้การใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ไร้ทิศทางในการประกอบสัมมาชีพ รายได้ต่ำ รสนิยมสูง ติดนิสัยบริโภคนิยมที่ไหลบ่าเข้าสู่ชนบททั่วทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการที่ผู้วิจัยได้ลงเก็บรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้น พบว่าประชาชนในหมู่บ้านนี้มีปัญหาในการดำรงชีวิตหลายประการ อาทิ พื้นที่นาส่วนใหญ่ขาดแหล่งน้ำทำการเกษตร รอฝนเพียงอย่างเดียว ไม่มีงานทำนอกฤดูทำนา รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ขาดแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากิน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยจะพัฒนาชุมชนซึ่งเน้นด้านการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด นั่นคือระยะแรกจะมุ่งเน้นการ ลดรายจ่าย ด้วยกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการลดรายจ่ายจากการซื้ออาหารในชีวิตประจำวัน คือ ปลูกพืชแทบทุกชนิดและเลี้ยงสัตว์แทบทุกชนิดที่ครอบครัวตนเองกินและเคยซื้อเป็นประจำจากร้านค้า เพื่อหยุดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น จนก้าวหน้าไปสู่การเหลือกินแล้วเอาไปขาย ซึ่งจะเป็นการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนที่ผู้วิจัยและชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนนี้ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาร่วมกันของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ฉะนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุล ความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนมีการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองอย่างเพียงพอ พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำสู่การมีส่วนร่วม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความสามารถที่จะปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม ทั้งทางตรงและอ้อม (ทะเบียณราชภูรี, 2554 : 10)

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาให้ได้รูปแบบที่สอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาประเทศ จึงทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโนนไสม จังหวัดอุดรธานี เพื่อจะสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยทำการทดลองและประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโนนไสม จังหวัดอุดรธานี เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในการเป็นต้นแบบหรือเป็นแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนมีการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้

ในทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน การซื้อสิ่งอุปโภคบริโภค ลดการพึ่งพาสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันจากภายนอกชุมชน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ประชาชนในท้องถิ่นมีความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี เป็นอย่างไร
2. รูปแบบดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี มีรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดการดำเนินงานอย่างไรบ้าง
3. ผลของการใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี

สมมติฐานการวิจัย

จากการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอโน้าโสม จังหวัดอุดรธานี จะทำให้รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายจ่ายครัวเรือนลดลง จำนวนพืชและสัตว์เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง และ ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ทำการศึกษาวิจัยในหมู่บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาบริบทชุมชน แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

3. ขอบเขตด้านระยะเวลาวิจัย การวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

3.1 ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase) ระยะนี้เป็นระยะเตรียมชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ได้แก่ ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอ น้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

3.2 ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยๆ ได้แก่ ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของบ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอ น้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

3.3 ระยะที่ 3 ระยะติดตามผลและประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase) และทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของบ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลบ้านหยวก อำเภอ น้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

4. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

4.1 ระยะที่ 1 ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือน นักพัฒนา พัฒนาการกรรมการหมู่บ้าน และนักวิจัยหรือครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหนองน้ำขุ่น

4.2 ระยะที่ 2 ได้แก่ นักพัฒนาหรือกรรมการหมู่บ้าน นักวิจัยหรือครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหนองน้ำขุ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินความเหมาะสมของโครงการฯ ซึ่งได้มาจากความสมัครใจและการเลือกแบบเจาะจง

4.3 ระยะที่ 3 ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านหนองน้ำขุ่นที่เข้าร่วมโครงการฯ ที่ได้มาจากความสมัครใจ

5. ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยระยะที่ 3

5.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

5.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่

5.2.1 รายได้ครัวเรือน

5.2.2 รายจ่ายครัวเรือน

5.2.3 จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ

5.2.4 จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ

5.2.5 จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า

5.2.6 ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการพัฒนา หมายถึง วิธีการ กิจกรรม โครงการ หรือแนวทางการดำเนินงาน จากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ก้าวหน้าหรือเป็นไปได้ในเชิงบวก โดยวิธีการ กระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเอาไว้

2. เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนที่เน้นการยังชีพในครัวเรือนและชุมชน โดยร่วมมือกันผลิตสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน สามารถผลิตข้าว ปลา อาหาร ไม้กั้นในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เพื่อเป็นการลดรายจ่ายครัวเรือน และในส่วนที่เหลือสามารถนำไปขายเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนด้านอาหาร โดยการปลูกผัก (พริก มะละกอ เห็ด หอม กระเทียม มะเขือ ตะไคร้ มะนาว กถั่ว ฯลฯ) และเลี้ยงสัตว์ (หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ ฯลฯ) สำหรับการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนของตนเอง

3. การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผน โครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง และการพัฒนาเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่พึงประสงค์และการไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่า หรือเป็นการแก้ปัญหาและการกระทำที่บรรลุเป้าหมายในการแสวงหาสู่ทางเพื่อแก้ไขปัญหาความอดอยากหรือการแก้ปัญหาคความยากจนและแก้ปัญหาคความเจ็บป่วยของประชาชน เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่บั่นทอนและทำลายศักยภาพของปัจเจกบุคคล กับจะนำความยุ่งยากมาสู่สังคมในที่สุด

4. รายได้ครัวเรือน หมายถึง รายได้ทั้งหมดที่ครัวเรือนหาได้ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา

5. รายจ่ายครัวเรือน หมายถึง รายจ่ายทั้งหมดที่ครัวเรือนใช้ไปในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา

6. จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ หมายถึง พืชทั้งหมดที่ครัวเรือนมีอยู่เพื่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พริก มะละกอ หอม กระเทียม มะเขือ ตะไคร้ มะนาว กถั่ว เป็นต้น โดยนับจำนวนรวมเป็นต้น

7. จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ หมายถึง จำนวนสัตว์ทั้งหมดที่ครัวเรือนมีอยู่เพื่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ เป็นต้น โดยนับจำนวนรวมเป็นตัว

8. จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า หมายถึง จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งหมดที่ครัวเรือนซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน ได้แก่ น้ำปลา ผงชูรส พริก มะเขือ หอม กระเทียม มะนาว สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม สบู่ บุหรี่ เป็นต้น โดยนับจำนวนรวมเป็นชนิดของสินค้าที่ซื้อ

9. ความพึงพอใจ หมายถึง ความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้รูปแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในหมู่บ้านที่สามารถนำไปพัฒนาจนสามารถแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนได้
2. เป็นต้นแบบตัวอย่างของรูปแบบพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
3. ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนมีความพึงพอใจในรูปแบบพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

